

ΠΡΟΛΟΓΟΙ

ΤΟΥ Κ. ΜΑΡΞ ΚΑΙ Φ. ΕΝΓΚΕΛΣ

I

Ἡ «Ἐνωση (Ligue) τῶν Κομμουνιστῶν», ἕνας διεθνικὸς ἐργατικὸς σύνδεσμος, πού, ἀπὸ τὶς τοτινὲς περιστάσεις εἶναι αὐτονόητο πὼς δὲν μποροῦσε παρὰ μόνον μυστικὸς νὰ ἦταν, ἀνάθεσε τοὺς ὑποφαινόμενους, πού ἦταν ἀντιπρόσωποι στὸ συνέδριο πού ἐγένετο στὸ Λονδῖνο τὸ Νοέμβρη τοῦ 1847, νὰ συντάξουν ἕνα λεπτομερειακὸ πρόγραμμα τοῦ Κόμματος, θεωρητικὸ καὶ πρακτικὸ μαζύ, προωρισμένο γιὰ τὴ δημοσιότητα. Ἔτσι βγῆκε τὸ παρακάτω Μανιφέστο, πού τὸ χειρόγραφό του στάλθηκε στὸ Λονδῖνο γιὰ τύπωμα λίγες βδομάδες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Φλεβάρη. Πρωτοβγῆκε στὰ γερμανικά, καὶ ἀκολούθησαν τουλάχιστο δώδεκα διαφορετικὲς ἐκδόσεις στὴ Γερμανία, στὴν Ἀγγλία καὶ στὴν Ἀμερική. Στὰ ἐγγλέζικα μεταφράστηκε ἀπὸ τὴ Miss Helen Macfarlane καὶ γιὰ πρώτη φορὰ δημοσιεύτηκε τὸ 1850 στὸ λοντρεζικὸ περιοδικὸ «Red Republican» (Ὁ Κόκκινος Ρεμπουμπλικάνος) καὶ τὸ 1871 σὲ τρεῖς τὸ λιγότερο διαφορετικὲς μεταφράσεις στὴν Ἀμερική. Στὰ γαλλικά πρωτοβγῆκε τὸ 1848 στὸ Παρίσι λίγο πρὶν ἀπ' τὴν ἐξέγερση τοῦ Ἰούνη καὶ τώρα τελευταῖα στὸ «Le Socialiste» τῆς Νέας Ὑόρκης. Τὶς μέρες αὐτὲς ἐτοιμάζεται καὶ μιὰ νέα μετάφραση. Στὰ πολωνέζικα βγῆκε στὸ Λονδῖνο λίγο ὕστερα ἀπὸ τὴν πρώτη γερμανικὴ ἔκδοση. Στὰ ρούσικα βγῆκε στὴ Γενεύη μερικὰ χρόνια ὕστερα ἀπ' τὸ 1860. Στὰ δανέζικα μεταφράστηκε ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὴν πρώτη τοῦ δημοσίευση.

Ὅσο καὶ ἂν στὰ τελευταῖα εἴκοσι πέντε χρόνια ἄλλαξαν οἱ συνθῆκες, ὥστόσο οἱ βασικὲς ἀρχὲς πού ἀναπτύχθηκαν σὲ τοῦτο

τὸ Μανιφέστο διατηροῦν καὶ σήμερα ἀκόμα στὸ σύνολό τους ὅλη τους τὴν ὀρθότητα. Ἐδῶ κι ἐκεῖ θὰ εἶχε κανένας (βέβαια) γὰ διορθώση κάτι. Ἡ πραχτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν βασικῶν τοῦτων ἀρχῶν, ὅπως δὲ τὸ λέει καὶ τὸ ἴδιο Μανιφέστο, θὰ ἐξαρτηθῆ παντοῦ καὶ πάντοτε ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες ἱστορικὲς συνθῆκες, συνεπῶς δὲν πρέπει νὰ δοθῆ ἐξαιρετικὴ σημασία στὰ ἐπαναστατικὰ μέτρα ποὺ προτείνονται στὸ τέλος τοῦ Β' κεφάλαιου. Τὸ μέρος τοῦτο, σὲ πολλὰ του σημεῖα θ' ἀπρεπε σήμερα ν' ἀλλαχθῆ. Ἀπέναντι στὴν τεράστια ἀνάπτυξη τῆς μεγάλης βιομηχανίας ποὺ σημειώθηκε μέσα στὰ εἰκοσιπέντε τελευταῖα χρόνια, καὶ τὴν παράλληλα μὲ αὐτὴν πρόοδο ποὺ συντελέστηκε στὴν κομματικὴ ὁργάνωση τῆς ἐργατικῆς τάξης, ἔπειτα ἀπέναντι στὴν πραχτικὴ πείρα, πρῶτα τῆς Ἐπανάστασης τοῦ Φλεβάρη κι ὕστερα ἀκόμα πρὸ πολὺ τῆς Κομμούνας τοῦ Παρισιοῦ, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ δυὸ δλάκαιρους μῆνες τὸ προλεταριάτο κράτησε τὴν πολιτικὴ ἐξουσία, τὸ πρόγραμμα τοῦτο σὲ μερικὰ του σημεῖα ἔχει κι ὅλας παλιώσει. Ἡ Κομμούνα κυρίως ἀπόδειξε πῶς: «Δὲν εἶναι ἀρκετὸ στὴν ἐργατικὴν τάξιν νὰ πάρῃ στὴν κατοχὴ της μόνο τὸν ἔτοιμο κρατικὸ μηχανισμό καὶ νὰ τόνε βάλῃ σὲ ἐνέργεια γιὰ τοὺς δικούς της σκοπούς», (βλ. καὶ Karl Marx: Der Bürgerkrieg in Frankreich, Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiter-Assoziation γερμ. ἔκδ. σ. 19, ὅπου τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξετάζεται πρὸ ἐμπεριστατωμένα). Ἀκόμα εἶναι ὀλοφάνερο, πῶς ἡ κριτικὴ τῆς σοσιαλιστικῆς φιλολογίας γιὰ τὴν περίοδο ποὺ περνᾶμε εἶνε λειψή, ἀφοῦ σταματᾷ σιὰ 1847. Τὸ ἴδιο κι οἱ παρατηρήσεις γιὰ τὴν στάση τῶν κομμουνιστῶν ἀπέναντι στὰ διάφορα κόμματα τῆς ἀντιπολίτευσης (κεφ. Δ'), ἂν καὶ σωστὲς καὶ σήμερα ἀκόμα στὰ βασικά τους σημεῖα, ὅσῳ σὲ τὶς λεπτομέρειές τους δὲν μποροῦν νὰ ἐφαρμοστοῦν, γιὰτὶ εἶναι παλιωμένες. ἀφοῦ ἡ πολιτικὴ κατάσταση ἔχει ὀλότελα σήμερα ἀλλάξει καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξη ἔχει βγάλῃ ἀπὸ τὴν μέση τὰ πρὸ πολλὰ κόμματα ποὺ μνημονεύονται ἐκεῖ. Καὶ μ' ὅλα αὐτὰ τὸ Μανιφέστο εἶναι ἓνα ἱστορικὸ δοκουμεντό ποὺ

δὲν ἔχουμε πιά τὸ δικαίωμα νὰ τ' ἀλλάξουμε. Μιὰ κατοπινὴ ἔκδοσή του θὰ βγῆ ἴσως συνοδεμένη ἀπὸ μιὰ εἰσαγωγή πού θὰ γεφυρώνη τὸ χάσμα (πού ἀνοίγεται) ἀπ' τὸ 1847 ὡς τὰ σήμερα. Ἡ σημερινή του ἀνατύπωση μᾶς ἤρθε πολὺ ἀναπάντεχα κι ἔτσι δὲν εἶχαμε τὸν χρειαζούμενο καιρὸ γιὰ μιὰ τέτοια δουλειά.

Λονδίνο 24 Ἰούνη 1872

Καρλ Μάρξ—Φρίντριχ Ἐνγκελς

II

Δυστυχῶς τὸν πρόλογο τούτης τῆς ἔκδοσης εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ τὸν ὑπογράψω μοναχός μου. Ὁ Μάρξ, ὁ ἄνθρωπος πού δλόκληρη ἡ ἐργατικὴ τάξη τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς τοῦ χρωστᾶ πλιότερα παρὰ σὲ κάθε ἄλλονε—ὁ Μάρξ ἀναπαύεται στὸ νεκροταφεῖο τοῦ Χάηγκαιητ (Highgate) καὶ πάνω στὸν τάφο του φύτερωσε κιόλας ἡ πρώτη πρασινάδα. Ὑστερ' ἀπ' τὸ θάνατό του δὲν μπορεῖ νὰ γίνη πιά κουβέντα γιὰ ἀναθεώρηση ἢ γιὰ συμπλήρωση τοῦ Μανιφέστου. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἴσα ἴσα νομίζω πιὸ ἀπαραίτητο νὰ τονίσω καθαρὰ τὰ παρακάτω σημεῖα.

Ἡ βασικὴ ἰδέα πού κυριαρχεῖ μέσα στὸ Μανιφέστο, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ παραγωγή καὶ ἡ κοινωνικὴ διάρθρωση κάθε ἱστορικῆς ἐποχῆς, πού μὲ ἀναγκαιότητα βγαίνει ἀπὸ δαύτη, σχηματίζει τὴ βάση γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ ἱστορία τῆς ἐποχῆς ταύτης· ὅτι ἐπομένως (ἀπ' τὸν καιρὸ πού καταργήθηκε ἡ πρωτόγονη κοινοτικὴ ἰδιοκτησία πάνω στὴ γῆ) ὅλη ἡ ἱστορία ἦταν ἱστορία πάλης τάξεων, πάλης ἀνάμεσα στὶς ἐκμεταλλεζόμενες καὶ ἐκμεταλλεζόμενες, τὶς κυριαρχούμενες καὶ τὶς κυρίαρχες τάξεις [κι ἀνάμεσα] στὶς διάφορες βαθμίδες τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης· ὅτι ὁ ἀγώνας τοῦτος ἔχει φτάσει σήμερα σὲ μιὰ βαθμίδα, ὅπου ἡ ἐκμεταλλεζόμενη καὶ καταπιεζόμενη τάξη (τὸ προλεταριάτο) δὲν μπορεῖ πιά νὰ ξεσκλαβωθῆ ἀπ' τὴν τάξη (τὴν ἀστικὴ) πού τὴν ἐκμεταλλεζέται καὶ τὴν καταπιέζει χωρὶς νὰ λυτρώσῃ ταυτόχρονα γιὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση, τὴν καταπίεση καὶ τοὺς

ταξικούς αγώνες, δλόκληρη τὴν κοινωνία— ἡ βασικὴ τούτη ἰδέα ἀνήκει ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὸ Μάρξ (¹).

Αὐτὸ τὸ ἔχω πῆ πολλὰς φορές, μὰ τούτη τὴ φορὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ μπῆ καὶ μπροστὰ (σὰν ἐπικεφαλίδα) ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ Μανιφέστο.

Λονδῖνο 28 Ἰούνη 1883

Φ. Ἐνγκελς

III

Ἀπ' τὸν καιρὸ πού γράφτηκε ὁ παραπάνω πρόλογος μιὰ καινούργια ἔκδοση τοῦ Μανιφέστου χρειάστηκε νὰ γίνη, καὶ σ' αὐτὸ τὸ μεταξύ, συνέβησαν τόσα μὲ τὸ Μανιφέστο, πού ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τ' ἀναφέρῃ κανεὶς ἔδῳ.

Στὰ 1882 στὴ Γενεύη δημοσιεύτηκε μιὰ δεύτερη ρούσικη μετάφραση τοῦ Μανιφέστου καμωμένη ἀπ' τὴ Βέρα Ζασσούλιτς (²). Ὁ πρόλογος τῆς μετάφρασης αὐτῆς προλογίστηκε ἀπὸ τὸ Μάρξ καὶ μένα. Δυστυχῶς τὸ ἀρχικὸ γερμανικὸ χειρόγραφο (τοῦ παραπάνω πρόλογου) χάθηκε κι ἔτσι εἶμαι ὑπεχρεωμένος νὰ τότε ξαναμεταφράσω ἀπ' τὰ ρούσικα, κι ἀπ' αὐτὸ φυσικὰ δὲν κερδίζει ἡ δουλειά.

Ἐπὶ τὴ πρώτη ρούσικη ἔκδοση τοῦ «Μανιφέστου τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος», μεταφρασμένου ἀπὸ τὸν Μπακούνιν, τυπώ-

1. «Τούτη τὴν ἰδέα», λέω στὸν πρόλογο τῆς ἐγγλέζικης μετάφρασης, πού κατὰ τὴ γνώμη μου εἶναι προωρισμένη νὰ δημιουργήσῃ γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη τὴν ἴδια πρόοδο, πού δημιούργησε γιὰ τὴν ἐπιστήμη τῆς φύσης ἢ θεωρία τοῦ Δαρβίνου—«τούτη τὴν ἰδέα τὴν εἶχαμε πλησιάσει οἱ δύο μας σιγὰ σιγὰ πολλὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ 1845. Τὸ κατὰ πόσον ἐγὼ προχώρησα ἀνεξάρτητα πάνω στὸ δρόμο αὐτό, φαίνεται ἀπ' τὸ βιβλίο μου «Ἡ κατάσταση τῆς ἐργατικῆς τάξης στὴν Ἀγγλία». Ὅταν ὅμως τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1845 ξαναντάμωσα τὸ Μάρξ στὴ Βρυξέλλες, ἐκεῖνος τὴν εἶχε κιόλας τὴν ἰδέα αὐτὴ δουλεμένη καλὰ καὶ μοῦ τὴν παρουσίασε μὲ τὴν ἴδια πάνω - κάτω καθάρια διατύπωση πού τὴ συνώψισα ἐγὼ πιὸ πάνω». (Φρ. Ἐνγκελς).

2. Ὁ Riazanov στὴν 4ῃ ρούσικη ἔκδοση τοῦ Μανιφέστου σημειώνει πὼς ἡ μετάφραση δὲν ἔγινε ἀπὸ τὴ Ζασσούλιτς ἀλλ' ἀπὸ τὸν Πλεχάνωφ. Φαίνεται πὼς ἡ Ζασσούλιτς ἔγραψε στὸν Ἐνγκελς καὶ αὐτὸς νόμισεν πὼς αὐτὴ εἶναι ἡ μεταφράστρια τοῦ Μανιφέστου.

θηκε λίγο ὕστερα ἀπὸ τὸ 1860 στὸ τυπογραφεῖο τοῦ «Κολοκόλ». Κεῖνη τὴν ἐποχὴ μιὰ ἔκδοσις τοῦ Μανιφέστου στὰ ρούσικα εἶχε γιὰ τὴ Δύση τὸ πολὺ τὴ σημασίαν φιλολογικῆ παράδοξου. Σήμερα μιὰ τέτοια ἀντίληψις δὲ στέκεται πιά. Σὲ πόσο περιορισμένο ἔδαφος ἀπλώνονταν τὸ ἐργατικὸ κίνημα τὴν ἐποχὴ πού πρωτοδημοσιεύτηκε τὸ Μανιφέστο (Γενάρης τοῦ 1848), τὸ δείχνει καλύτερ' ἀπὸ κάθε ἄλλο τὸ τελευταῖο τοῦ κεφάλαιου: «Ἡ στάσις τῶν Κομμουνιστῶν ἀπέναντι στὰ διάφορα κόμματα τῆς ἀντιπολίτευσης». Σὲ τοῦτο τὸ κεφάλαιον δὲ γίνεται καθόλου λόγος γιὰ τὴ Ρωσία καὶ τὴς Ἑνωμένες Πολιτεῖες. Κι αὐτὸ γιὰ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ἡ Ρωσία σχηματίζε τὴν τελευταία μεγάλη ἐφεδρεία τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀντίδρασης καὶ ἡ μετανάστευσις στὴς Ἑνωμένες Πολιτεῖες ἀπορροφούσε τὴς περισσευόμενες δυνάμεις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ προλεταριάτου. Οἱ δυὸ αὐτὲς χῶρες προμήθευαν στὴν Εὐρώπην πρῶτες ὕλες καὶ ἦταν σύγκαιρα οἱ ἀγορῆς ὅπου πουλιούντουσαν τὰ βιομηχανικὰ τῆς προϊόντα. Καὶ οἱ δυὸ λοιπὸν αὐτὲς χῶρες, κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνο τὸν τρόπο, παρουσιάζονταν σὰ στηρίγματα τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος τῆς Εὐρώπης.

Πῶς ἄλλαξαν ὁμως σήμερον ὅλα ταῦτα! Ἡ εὐρωπαϊκὴ μετανάστευσις, ἴσα ἴσα, εἶναι ἐκεῖνη πού ἔκανε βολετὴ τὴν κολοσιαία ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας στὴ Β. Ἀμερικὴ, πού μὲ τὸ συναγωνισμό τῆς τραντάζει συθέμελα τὴ μεγάλη ὅπως καὶ τὴ μικρὴ γαιοκτησίαν τῆς Εὐρώπης. Ταυτόχρονα ἡ μετανάστευσις ἔχει δώσει στὴς Ἑνωμ. Πολιτεῖας τὴ δυνατότητα νὰ ἐκμεταλλευσθῶνε τὴς πλούσιες βιομηχανικὰς πηγὰς, καὶ μάλιστα μὲ δραστηριότητα τέτοιαν καὶ σὲ τόσο μεγάλη κλίμακα, πού σὲ λίγον καιρὸ, χωρὶς ἄλλο, θὰ βάλουν τελείαν καὶ παύσαν στὸ βιομηχανικὸ μονοπώλιον τῆς Δύσης. Κι αὐτὰ τὰ δυὸ περιστατικὰ ἐπιδρῶν ἐπαναστατικὰ πάνω στὴν Ἀμερικὴ. Ἡ μικρὴ καὶ μεσαία γαιοκτησίαν, στὴν ὁποία ἡ καλλιέργεια γίνεται ἀπὸ τοὺς ἴδιους ἰδιοκτῆτες (φάρμερ), ἡ βάση ὁλόκληρου τοῦ πολιτικοῦ καθεστῶτος τῆς Ἀμερικῆς, σιγὰ σιγὰ, ὑποχωρεῖ μπροστὰ στὸ συναγωνισμό πού τῆς κάνουν οἱ γιγάντιες φάρμες (ἀγροκτησίαι), ἐνῶ ταυτόχρονα στὴς βιομηχανικὰς περιφέρειας ἀναπτύσσεται γιὰ πρώτη φορά ἕνα πολυά-

ριθμο προλεταριάτο, δίπλα σὲ μιὰ μεθοδικὴ συγκέντρωση τῶν κεφαλαίων.

Ἄς ἔρθουμε τώρα στὴ Ρωσία. Τὴν ἐποχὴ τῆς ἐπανάστασης 1848]49 ὄχι μόνο οἱ Εὐρωπαῖοι μονάρχες μὰ καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ἄστοι ἔβλεπαν στὴ ρούσικη ἐπέμβαση τὴ μοναδική τους σωτηρία ἀπ' τὸ προλεταριάτο, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἄρχισε τότες ν' ἀποχτιᾶ συνείδηση γιὰ τὴ δύναμή του. Ἀνακηρύξανε τὸν Τσάρο ἀρχηγὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀντίδρασης. Σήμερα ὁ Τσάρος βρίσκεται πολεμικὸς αἰχμάλωτος τῆς Ἐπανάστασης στὴν Γκάτσινα καὶ ἡ Ρωσία ἀποτελεῖ τὴν πρωτοπορία τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος.

Ἔργο τοῦ Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου (τότε) ἦταν νὰ διαλαλήσῃ πὼς ἡ καταστροφὴ τῆς σημερινῆς ἀστικῆς ἰδιοκτησίας εἶναι ἀναπόφευκτη καὶ πὼς δὲν ἀργεῖ ν' ἀρθῇ. Στὴ Ρωσία ὅμως δίπλα στὸ κεφαλαιοκρατικὸ καθεστῶς ποὺ ἀναπτύσσεται μὲ ἀπίστευτὸ ὄργασμὸ καὶ τὴν ἀστικὴ ἰδιοκτησία ποὺ μόλις ἄρχισε νὰ σχηματίζεται, βρισκουμε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς γῆς κοινὴ ἰδιοκτησία τῶν χωρικῶν. Καὶ τώρα μπαίνει τὸ ρῶτημα : μπορεῖ ἄραγε ἡ ρούσικη ἀγροτικὴ κοινότητα, τούτη ἡ παραμορφωμένη μορφή τῆς πρωτόγονης κοινοκτημοσύνης πάνω στὴ γῆ, νὰ περάσῃ ἀμέσως σὲ ἀνώτερη μορφή κομμουνιστικῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, ἢ πρέπει ἄραγε πρῶτα ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ἴδια διαλυτικὴ πορεία, ὅπως παρουσιάζεται στὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῆς Δύσης ;

Ἡ μοναδικὴ ἀπάντηση ποὺ μπορεῖ νὰ δοθῇ σήμερα στὸ ρῶτημα τοῦτο εἶναι : Ἄν ἡ ρούσικη ἐπανάσταση δώσει τὸ σύνθημα γιὰ μιὰν ἐργατικὴ ἐπανάσταση στὴ Δύση, ὥστε οἱ δυὸ ἐπαναστάσεις ν' ἀλληλοσυμπληρωθοῦν, τότε ἡ σημερινὴ ρούσικη-κοινοκτημοσύνη τῆς γῆς μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ γιὰ ἀφετηρία μιᾶς κομμουνιστικῆς ἐξέλιξης.

Λονδῖνο, 21 Γενάρη 1882».

Μιὰ νέα μετάφραση στὰ πολωνέζικα βγῆκε τὴν ἴδια ἐποχὴ στὴ Γενεύη «Manifest Komunisty czny».

Ἐπίσης ἀργότερα βγῆκε μιὰ καινούργια μετάφραση στὰ δανέζικα στὴ «Sozialdemokratisk Bibliothek, Kjöbenhavn

1885». Δυστυχῶς ἡ μετάφραση τούτη δὲν εἶναι ἀκέρια. Μερικὰ σημαντικὰ μέρη πὸν φάνηκαν, ὅπως φαίνεται, δύσκολα στὸ μεταφραστὴ παραλείφθηκαν, μὰ ἔξὸν ἀπ' αὐτό, ἐδῶ κι ἐκεῖ μπορεῖ κανεὶς νὰ βρῆ καὶ σημάδια βιασύνης πὸν σὲ χτυπᾶνε τόσο ἄσχημα, ὅσο εἶναι φανερό πὸν ἡ μετάφραση αὐτὴ ἔγινε ἀπὸ ἄνθρωπο πὸν μὲ λίγη μεγαλύτερη προσοχὴ θὰ μπορούσε νὰ τὴν κάνη καλύτερη.

Τὸ 1886 βγῆκε μιὰ καινούργια γαλλικὴ μετάφραση στὸ περιοδικὸ «Le Socialiste» τοῦ Παρισιοῦ, πὸν εἶναι ἡ καλύτερη ἀπ' ὅσες γίνηκαν ὡς τὰ τώρα (').

Ἔστερα ἀπὸ τούτηνε, τὴν ἴδια χρονιά δημοσιεύτηκε στὸ «El Socialista» τῆς Μαδρίτης, κι ἀργότερα σὲ προσούρα τὸ Manifesto del Partido Comunista por Carlos Marx y Fr. Engels, Madrid, Administration de El Socialista, Herman Cortes 8.

Γιὰ τὸ περίεργο τοῦ πράγματος ἀναφέρουν ἀκόμα πὸν τὸ 1887 προσφέρθηκε σ' ἕναν Κωνσταντινουπολίτη ἐκδότῃ τὸ χειρόγραφο μιᾶς ἀρμένικης μετάφρασης· κι ὅμως ὁ καλὸς αὐτὸς ἄνθρωπος δὲν εἶχε τὸ κουράγιο νὰ τυπώσῃ μιὰ προσούρα πὸν εἶχε πάνω της τὸ ὄνομα τοῦ Μάρξ, μόνο σκέφτηκε πὸν θᾶταν προτιμότερο ἂν παρουσιαζότανε γιὰ συγγραφέας ὁ μεταφραστὴς, πράγμα ὅμως πὸν δὲν τὸ δέχτηκε ὁ μεταφραστὴς.

Τυπώθηκαν καὶ ξανατυπώθηκαν στὴν Ἀγγλία μερικὲς ἀμερικάνικες μεταφράσεις, ὅλες τους ποιά λίγο ποιά πολὺ λαθεμένες. Στὰ τελευταῖα — τὸ 1888 — βγῆκε μιὰ αὐθεντικὴ. Εἶναι τοῦ φίλου μου Samuel Moore, πὸν πρὶν σταλθῆ στὸ τυπογραφεῖο τὴν ἐπιθεωρήσαμε καὶ οἱ δύο μαζὺ ἀκόμα μιὰ φορά. Ὁ τίτλος εἶναι Manifesto of the Communist Party, by Karl Marx and Frederick Engels, Authorized by Fr. Engels 1888. London, William Reeves 185 Fleet, Str. E. C. Μερ-

1. Τούτη ἡ μετάφραση εἶναι τῆς Λάουρας καὶ τοῦ Πώλ Λαφαργκ (σημ. Riazanov).

κὲς ἀπ' τὶς παρατηρήσεις ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ Λονδίνου τὶς ἔχω βάλει καὶ στὴ σημερινή.

Τὸ Μανιφέστο εἶχε κι αὐτὸ τὴ δική του ξεχωριστὴ ζωὴ. Χαιρετίστηκε ὅταν πρωτοβγῆκε μὲ ἐνθουσιασμό ἀπὸ τὴν ὀλιγό-μελη ἀκόμα πρωτοπορία τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ (ὅπως τὸ ἀποδείχνουν οἱ μεταφράσεις ποὺ ἀναφέρθηκαν στὸν πρῶτο πρόλογο), μὰ δὲν ἄργησε νὰ πέση στὴν ἀφάνεια ἐξ αἰτίας τῆς ἀντίδρασης ποὺ ἄρχισε ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἤττα τῶν ἐργα-τῶν τοῦ Παρισιοῦ τὸν Ἰούνη τοῦ 1848. Κι ἀκόμα μὲ τὴν κατα-δίκη τῶν Κομμουνιστῶν τῆς Κολωνίας τὸ Νῆβρη τοῦ 1852 νὰ θεωρηθῆ ἔ χ τ ὅ ς ν ὀ μ ο υ. Μὲ τὴν ἐξαφάνιση ἀπὸ τὴν κοινω-νικὴ κενίστρα τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος ποὺ ἄρχισε ἀπ' τὴν Ἑλα-νάσταση τοῦ Φλεβάρη παραγνωρίστηκε καὶ τὸ Μανιφέστο.

Ὅταν ἡ ἐργατικὴ τάξη τῆς Εὐρώπης ξαναδυνάμωσε ἀρκετὰ γιὰ μιὰ νέα ἐξόρμησι ἐναντία στὴ δύναμη τῆς τάξης ποὺ κυριαρ-χοῦσε, γεννήθηκε ἡ Διεθνὴς Ἑνωσῆ τῶν Ἑργα-τῶν. Ἡ ἔνωσι αὐτὴ εἶχε σκοπὸ νὰ ἐνώσῃ σ' ἓνα ἀπέραντο στρατόπεδο ὅλη τὴ μάχιμη ἐργατιὰ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμε-ρικῆς. Γι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν μπορούσε νὰ ξεκινήσῃ ἀπ' τὶς ἀρχὲς ποὺ εἶχε θέσει τὸ Μανιφέστο. Ἐπρεπε νὰ ἔχη ἓνα πρό-γραμμα, ποὺ δὲ θᾶκλεινε τὴν πόρτα οὔτε στὰ ἀγγλικὰ ἐργατικὰ σωματεῖα (Trades-Unions), οὔτε στοὺς Γάλλους, Βέλγους, Ἰτα-λοὺς καὶ Ἰσπανοὺς προυντωνιστὲς καὶ τοὺς Γερμανοὺς λασσα-λιανούς (1).

Τοῦτο τὸ πρόγραμμα—ἡ προεισαγωγὴ στὸ καταστατικὸ τῆς Διεθνοῦς — εἶχε σχεδιαστῆ μὲ μαεστρία ἀπὸ τὸ Μάρξ ποὺ τὴν ἀναγνώρισε κι ὁ ἴδιος ὁ Μπακούνιν καὶ οἱ ἀναρχικοί. Ὅσο γιὰ

1. Ὁ Λασσάλ πάντα σὲ μᾶς προσωπικὰ ὡμολογοῦσε πὼς ἦταν «μαθητὴς» τοῦ Μάρξ κι ἔτσι φυσικὰ στεκότανε πάνω στὶς ἀπόψεις τοῦ Μανιφέστου. Τὰ πράμα ὅμως δὲν εἶναι τὸ ἴδιο σχετικά μὲ κείνους ἀπὸ τοὺς ὀποδοὺς του ποὺ δὲν πήγαιναν πιδ πέρα ἀπὸ τὸ πρόγραμμά του γιὰ τοὺς παραγωγικοὺς συνεταιρισμοὺς μὲ κρατικὲς πιστώσεις καὶ ποὺ χῶριζαν ὀλόκληρη τὴν ἐργατικὴ τάξη σὲ ὀπαδοὺς τῆς ἑκτατικῆς βοήθειας καὶ σὲ ὀπαδοὺς τῆς αὐτοβοήθειας. (Φρ. Ἐνγκελς).

τὴν τελικὴ ἐπικράτηση τῶν θέσεων πού εἶχαν διατυπωθῆ στο Μανιφέστο, ὁ Μάρξ ἀφηνόταν ἀποκλειστικὰ στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἐργατικῆς τάξης, πού θ' ἄπρεπε ν' ἀρθῆ ἀναπόφευχτα σὰν ἀποτέλεσμα τῆς ἐνωμένης δράσης καὶ συζήτησης. Τὰ γεγονότα καὶ οἱ ἐναλλαγές τῆς πάλης ἐνάντια στο κεφάλαιο, πῶς πολὺ οἱ ἥττες παρὰ οἱ ἐπιτυχίες, δὲν μποροῦσαν παρὰ νὰ δείξουν ὀλοκάθαρα στοὺς ἀγωνιστὲς πὼς τὰ γιαιτροσόφια πού μεταχειρίζοντανε ὡς τὰ τώρα ἦταν ἀνεπαρκῆ νὰ φέρουν ἀποτέλεσμα καὶ νὰ κάνουνε τὰ μυαλό τους ἐπιδεχτικώτερο γιὰ μιὰ βαθύτερη ἐπίγνωση τῶν ὅρων τῆς χειραφέτησης τῶν ἐργατῶν. Κι ὁ Μάρξ εἶχε δίκαιο (νὰ σκέφτεται ἔτσι). Ἡ ἐργατικὴ τάξη τοῦ 1874 τότε πού διαλύονταν ἡ Διεθνῆς, ἦταν ὀλότελα διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἐργατῆ τοῦ 1864, τῆς ἐποχῆς δηλαδὴ πού ἰδρύνονταν. Ὁ προυντωνισμὸς στὶς λατινικὲς χώρες καὶ ὁ ἰδιότυπος λασσαλεαδισμὸς κυρίως στὴ Γερμανία ψυχορραγοῦσαν. Μὰ κι αὐτὰ τὰ ἀγγλικὰ ἐργατικὰ σωματεῖα πού ἦταν σὲ κείνη τὴν ἐποχὴ ὑπερσυντηρητικὰ σιγὰ σιγὰ ἐξελίχτηκαν ὥστε τὸ 1887 ὁ πρόεδρος τοῦ συνεδρίου τους πού ἔγινε στὸ Swansea μιλώντας γιὰ λογαριασμὸ τους μπόρεσε νὰ πῆ : «Ὁ ἡπειρωτικὸς σοσιαλισμὸς ἔπαψε πιά νὰ μᾶς τρομάζει». Ὁ ἡπειρωτικὸς ὅμως σοσιαλισμὸς ἀπὸ τὸ 1887 κιόλας ἦταν ἀποκλειστικὰ σχεδὸν ἡ θεωρία πού διακήρυχνε τὸ Μανιφέστο. Κι ἔτσι ἡ ἱστορία τοῦ Μανιφέστου ὡς ἓνα ὠρισμένο σημεῖο καθρεφτίζεται μέσα στὴν ἱστορία τοῦ νεώτερου ἐργατικοῦ κινήματος ἀπὸ τὸ 1848 καὶ δῶθε. Εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ σωστὸ πὼς γιὰ τὴν ὥρα τὸ Μανιφέστο εἶναι τὸ πιὸ διαδεδομένο ἔργο, τὸ πιὸ διεθνικὸ, ἀπ' ὅλη τὴ σοσιαλιστικὴ φιλολογία, τὸ κοινὸ πρόγραμμα γιὰ πολλὰ ἑκατομμύρια ἐργάτες ὅλων τῶν χωρῶν, ἀπ' τὴ Σιβηρία ὡς τὴν Καλιφορνία.

Κι ὅμως τὸν καιρὸ πού πρωτοβγήκε δὲ θ' ἦτανε σωστὸ νὰ τ' ὀνομάσουμε σοσιαλιστικὸ Μανιφέστο. Στὰ 1847 μὲ τ' ὄνομα σοσιαλιστὲς ἐννοοῦσανε δυὸ λογίων ἀνθρώπους. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά τοὺς ὀπαδοὺς τῶν διαφόρων οὐτοπιστικῶν συστημάτων καὶ κυρίως τοὺς δουενιστὲς στὴν Ἀγγλία καὶ τοὺς φουριεριστὲς στὴ Γαλλία, πού καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δέ, κείνη τὴν ἐποχὴ

είχαν έκφυλιστῆ σὲ ἀπλὲς αἱρέσεις πού ἀργοπέθαιναν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τοὺς λογιῆς-κοπῆς κοινωνικοὺς κομπογιανίτες, πού μὲ τὰ διάφορα γιατροσόφια τους καὶ τὰ κάθε λογιῆς μπαλώματά τους ἤθελαν νὰ ξολοθρέψουν τὶς κοινωνικὲς μιζέριες, χωρὶς νὰ πειράξουν οὔτε μιὰ τρίχα ἀπὸ τὸ κεφάλαιο καὶ τὰ κέρδος. Καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση ἦταν οἱ ἄνθρωποι πού ζοῦσαν ἔξω ἀπὸ τὸ ἐργατικὸ κίνημα καὶ πού·πιὸ πολὺ ζητοῦσακ ὑποστήριξη ἀπ' τὶς «μορφωμένες» τάξεις. Τὸ ἀντίθετο ἢ μερίδα κείνη ἀπ' τοὺς ἐργάτες πού εἶχαν πεισθῆ πὼς δὲ γίνεται τίποτα μὲ τὴν ἀπλὴ πολιτικὴ ἀνατροπὴ ἀπαιτώντας ριζικὸ ἀνασχηματισμὸ τῆς κοινωνίας λεγότανε τότες κομμουνιστικὴ. Βέβαια ὁ κομμουνισμὸς τους ἦταν χοντροκομμένος, ἐνστιχτώδικος καὶ καποτε λίγο ὤμος· ἦταν ὅμως ἀρκετὰ δυνατὸς γιὰ νὰ γεννήσῃ δυὸ συστήματα τοῦ οὔτοπικοῦ κομμουνισμοῦ : στὴ Γαλλία τὸν «ἰκαρικὸ» τοῦ Καμπὲ καὶ στὴ Γερμανία (τὸ οὔτοπικὸ κομμουνιστικὸ σύστημα) τοῦ Βάϊτλινγκ. Τὸ 1847 σοσιαλισμὸς σήμαινε κίνημα ἀστικό, κομμουνισμὸς κίνημα ἐργατικό. Ὁ σοσιαλισμὸς τουλάχιστο στὴν ἡπειρωτικὴ Εὐρώπη ἦταν τέτιος πού μπορούσε νὰ σταθῆ μιὰ χαρὰ καὶ στὰ σαλόνια, ἐνῶ ὁ κομμουνισμὸς ἦταν ἴσα ἴσα τὸ ἄκρο ἀντίθετο. Καὶ μιὰ πού ἐμεῖς ὑποστηρίζαμε τότες μ' ὄλη μας τὴ δύναμη πὼς «ἡ ἀπολύτρωση τῶν ἐργατῶν πρέπει νὰναι ἔργο τῆς ἴδιας ἐργατικῆς τάξης», δὲν μπορούσαμε οὔτε μιὰ στιγμή νὰ διστάσουμε γιὰ τὸ ποιὸ ἀπ' τὰ δύο ὀνόματα θ' ἄπρεπε νὰ διαλέξουμε. Μὰ κι ἀπὸ τότες δὲ μᾶς ἤρθε ποτὲ στὸ νοῦ νὰ τὸ ἀλλάξουμε αὐτὸ τὸ ὄνομα.

«Προλετάριοι ὅλων τῶν χωρῶν ἐνωθῆτε !» Λιγοστοὶ μόνο ἀπάντησαν σ' αὐτὴ τὴν πρόσκληση ὅταν τὴν ἀπευθύναμε σ' ὅλο τὸν κόσμο, ἐδῶ καὶ σαράντα δυὸ χοόνια, τὶς παραμονὲς τῆς πρώτης ἐπανάστασης τοῦ Παρισιοῦ, ὅπου τὸ προλεταριάτο πρόβαλε μὲ δικές του ξεχωριστὲς διεκδικήσεις. Μὰ στὶς 28 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1864 προλετάριοι ἀπ' τὶς πιὸ πολλὲς χῶρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐνώθησαν γιὰ νὰ ἰδρῦσουν τὴ Διεθνῆ Ἐνωση τῶν Ἐργατῶν, πού ἡ μνήμη της εἶναι δοξασμένη. Εἰν' ἀλήθεια, ἡ Διεθνῆς δὲν ἔζησε παρὰ ἐννιά μόνο χρόνια. Ἡ αἰώνια ὅμως συμμαχία

Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο

πὸν θεμέλιωσε ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες ὅλου τοῦ κόσμου ἡ Διεθνής. ζεῖ καὶ ζεῖ πῶς δυναμωμένη ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ τὸ μαρτυρήσῃ καλύτερα ἀπ' τὴ σημερινὴ ἡμέρα! Γιατὶ σήμερα, τὴ στιγμή πὸν γράφω τοῦτες τὶς γραμμές, τὸ προλεταριάτο τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἐπιθεωρεῖ τὶς μαχητικὰς δυνάμεις του, πρὸν γιὰ πρώτη φορά τὶς κινητοποιεῖ κάτω ἀπὸ μιὰ σημαία καὶ γιὰ ἕναν πολὺ κοντινὸ σκοπὸν: τὴν καθιέρωση μὲ νόμο τοῦ ὀχτάωρου, διεκδίκηση πὸν εἶχε ψηφίσει κι ὅλας τὸ συνέδριο τῆς Διεθνούς Ἐνώσεως τῶν Ἐργατῶν πὸν ἐγίνε στὴ Γενεύη τὸ 1866 καὶ πὸν τὸ 1889 τὸ ἀπαίτησε πάλι τὸ συνέδριο τῶν Ἐργατῶν στὸ Παρίσι. Καὶ τὸ θέαμα τῆς σημερινῆς ἡμέρας θ' ἀνοίξη στοὺς κεφαλαιοκράτες καὶ τοὺς γαιοχτήμονες ὅλων τῶν χωρῶν τὰ μάτια, γιὰ νὰ δοῦνε πὸς σήμερα οἱ προλετάριοι ὅλων τῶν χωρῶν εἶναι πραγματικὰ ἐνωμένοι.

Κρίμα μόνο πὸν δὲν εἶναι πιά δίπλα μου ὁ Μάρξ γιὰ νὰ τὸ ἰδῇ μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια!

Φρ. Ἐνγκελς

Λονδῖνο, Πρωτομαγιά 1890

ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ

ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ

Ένα φάντασμα τριγυρίζει στην Εύρωπη, τὸ φάντασμα τοῦ κομμουνισμοῦ. Ὅλες οἱ δυνάμεις τῆς γέρικης Εύρωπης ἐνωθήκανε σὲ ἱερὴ συμμαχία γιὰ νὰ τὸ κυνηγήσουν. Ὁ Πάπας καὶ ὁ Τσάρος, ὁ Μέττερνιχ καὶ ὁ Γκιζώ, οἱ γάλλοι ριζοσπάστες καὶ οἱ γερμανοὶ ἀστυνομικοί.

Ἄς μᾶς ἀναφέρουν ἓνα κόμμα τῆς ἀντιπολίτευσης ποῦ νὰ μὴν καταλαλήθηκε ἀπ' τοὺς ἀντίπαλους τοῦ κυβερνητικοῦ γιὰ κομμουνιστικό, ἓνα κόμμα τῆς ἀντιπολίτευσης ποῦ νὰ μὴν ἔρριξε κι αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του ἐνάντια στοὺς προχωρημένους ἀνθρώπους τῆς ἀντιπολίτευσης (τῆς ἀριστερᾶς) ἢ τοὺς ἀντιδραστικοὺς τοῦ ἀντίπαλους (τῆς δεξιᾶς) τῆ ρετσινιά τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἄπο τὸ περιστατικὸ αὐτὸ βγαίνουν δυὸ λογιῶν διδάγματα.

Πῶς ἀπ' ὅλες τὶς δυνάμεις τῆς Εύρωπης ἀναγνωρίζεται πιά ὁ κομμουνισμὸς σὰ μιὰ δύναμη.

Πῶς εἶναι καιρὸς πιά οἱ κομμουνιστὲς νὰ ἐκθέσουν ξάστερα μπροστὰ σ' ὅλο τὸν κόσμον τὸν τρόπο ποῦ ἀντικρῦζουν τὰ πράγματα, τοὺς σκοποὺς τους καὶ τὶς τάσεις τους καὶ ν' ἀντιτάξουνε στὸ μύθο γιὰ τὸ φάντασμα τοῦ κομμουνισμοῦ ἓνα Μανιφέστο τοῦ ἴδιου τοῦ Κόμματος.

Γιὰ τοῦτον τὸ σκοπὸ μαζευτήκανε στὸ Λονδίνο (1) κομμουνιστὲς πού ἀνήκουν σὲ διάφορες ἐθνικότητες καὶ καταστρώσανε τὸ παρακάτω Μανιφέστο, πού θὰ δημοσιευτῆ στὴν ἀγγλική, γαλλική, γερμανική, ἰταλική, φλαμανδική καὶ δανέζικη γλῶσσα.

Α'. ΑΣΤΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ

Ἡ ἱστορία κάθε κοινωνίας ὡς τὰ σήμερα εἶναι ἱστορία ταξικῶν ἀγῶνων. (2)

Λεύτερος καὶ δοῦλος, πατρίκιος καὶ πληβεῖος, βαρῶνος καὶ δουλοπάροικος, μάστορας καὶ κάλφας, μὲ δυὸ λόγια καταπιεστὲς καὶ καταπιεζόμενοι, βρισκόντανε σὲ μιὰ παντοτεινὴ ἀντίθεση μεταξύ τους, σ' ἓναν ἀγῶνα χωρὶς τελειωμό, ἀγῶνα πού τελείωνε κάθε φορὰ μ' ἓνα ἐπαναστατικὸ μετασχηματισμὸ ὅλης τῆς κοινωνίας, εἴτε

1. Πρόκειται γιὰ τὸ δεύτερο συνέδριο τῆς «Ἐνωσης τῶν Κομμουνιστῶν» πού γίνηκε τὸ 1847 στὸ Λονδίνο (ἀπ' τὶς 29 Ν)βρη ὡς τὶς 8 Δ)βρη).

2. Δηλαδή, πρὸ σωστά, ἡ ἱστορία πού ἔχουμε γιὰ δαῦτες γραφτὲς ἀποδείξεις. Στὰ 1847 ἡ προϊστορία τῆς κοινωνίας, δηλαδή ἡ κοινωνικὴ ὀργάνωση πού προηγήθηκε ἀπὸ κάθε γραφτὴ ἱστορία, ἦταν ἀκόμα ἀγνωστὴ. Ἀπὸ τότες ὁ Haxthausen ἀνακάλυψε τὴν κοινοκτημοσύνη τῆς γῆς στὴ Ρωσία, ὁ Maurer ἀπόδειξε πὼς ἡ ἰδιοκτησία τούτῃ εἶναι ἡ κοινωνικὴ βάση, πού ἀπὸ δαύτῃ βγήκαν ἱστορικὰ ὅλες οἱ γερμανικὲς φυλὲς καὶ ἀποδείχτηκε μὲ τὸν καιρὸ πὼς οἱ ἀγροτικὲς κοινότητες μὲ κοινοκτημοσύνη τῆς γῆς ἦταν ἡ πρωταρχικὴ μορφή τῆς κοινωνίας, ἀπ' τὶς Ἰνδίες ὡς τὴν Ἰρλανδία. Κι ἀκόμα, μὲ τὴν πολὺ σπουδαία ἀνακάλυψη πού ἔκανε ὁ Μόργκαν γιὰ τὴν ἀληθινὴ φύση τοῦ Γένους (Gens) καὶ τὴ σχέση του μὲ τὴ φυλή, ξεκαθαρίστηκε ὁλότελα στὶς τυπικὲς τῆς μορφὲς ἡ ἐσωτερικὴ ὀργάνωση τῆς πρωτόγονης τούτης κομμουνιστικῆς κοινωνίας. Μόλις διαλυθῆκανε οἱ ἀρχέγονες τούτες κοινότητες ἄρχισε μαζὺ ὁ χωρισμὸς τῆς κοινωνίας σὲ ξεχωριστὲς τάξεις, πού καταλήγουν σὲ ἀνταγωνισμοὺς ἀναμεταξύ τους. (Φρ. Ἐνγκελς).

μέ την κοινή καταστροφή και τών δυο τάξεων που ανταγωνιζόντανε ή μιὰ την ἄλλη.

Στις πρωτητερινές ἐποχές τῆς ἱστορίας βρίσκουμε σχεδὸν παντοῦ μιὰ πλέρια διάρθρωση τῆς κοινωνίας σὲ διάφορες καταστάσεις (Stände) (1), μιὰ ποικίλη διαβάθμιση στίς κοινωνικές τοποθετήσεις. Στὴν ἀρχαία Ρώμη βρίσκουμε πατρίκιους, ἰππεῖς, πληβείους, δούλους. Στὸ Μεσαίωνα ἄρχοντες, ὑποτελεῖς, μαστόρους, καλφάδες, δουλοπάροικους, κι ἀκόμα στὴν καθεμιὰ ἀπὸ τίς τάξεις αὐτές και ξεχωριστές διαβαθμίσεις.

Ἡ νεώτερη ἀστική κοινωνία ποὺ βγήκε ἀπὸ τὴν καταστροφή τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας δὲν κατέργησε τοὺς ταξικούς ἀνταγωνισμούς. Ἔβαλε μόνο στίς θέσεις τῶν παλιῶν νέες τάξεις, καινούργιους ὄρους καταπίεσης, νέες μορφές πάλης.

Κεῖνο ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἐποχή μας, τὴν ἀστική ἐποχή, εἶναι ὅτι ἔχει ἀπλοποιήσει τίς ταξικές ἀντιθέσεις. Ὁλόκληρη ἡ κοινωνία χωρίζεται ὅλο και πῖο πολὺ σὲ δυὸ μεγάλα ἐχθρικά στρατόπεδα, σὲ δυὸ τάξεις ποὺ βρίσκονται ἀντιμέτωπες! Τὴν ἀστική τάξη και τὸ προλεταριάτο.

Ἀπὸ τοὺς δουλοπάροικους τοῦ Μεσαίωνα βγήκαν οἱ περίοικοι (Pfahlbürger) (2) τῶν πρώτων πόλεων, κι ἀπ'

1. S t ä n d e σημαίνει ἐδῶ « τ ά ξ ε ι ς », ποὺ ἦταν καστοποιημένες, δηλαδή, εἶχαν ἡ κάθε μιὰ ξεχωριστὰ προνόμια ἢ ξεχωριστὰ νομικὰ μειονεχτήματα.

2. Π ε ρ ί ο ι κ ο ι. Μὲ τὴν ἑλληνική αὐτὴ λέξη μεταφράζεται στα μεγάλα γερμανικά λεξικά ἢ ἀπαρχαιωμένη γερμανική λέξη: P f a h l b ü r g e r. P f a h l θὰ πῆ π α λ ο ὄ κ ι και b ü r g e r ἄ σ τ ὄ ς. Ἡ λέξη αὐτὴ φτειάχτηκε μὲ εἰρωνική σημασία και σήμαινε τοὺς δουλοπάροικους ποὺ γιὰ τὸν ἕναν ἢ τὸν ἄλλο λόγο τὰ κατάφερναν νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς γῆς (ἀγροκτήματος), νὰ πάρουν τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτη και νὰ ἐγκατασταθοῦν ἔξω ἀπὸ τίς πόλεις και κυρίως στὰ προάστειά τους. Ἀπέξω ἀπὸ τὰ μεγάλα κάστρα τῶν πόλεων, τὸ μέρος δηλαδή ποὺ ἔμεναν οἱ ἄρχοντες - εὐγενεῖς κλπ., σχηματίζονταν συνοικι-

αυτούς πάλι αναπτύχθηκαν τὰ πρῶτα στοιχεία τῆς ἀστικής τάξης.

Ἡ ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὁ γύρος τῆς Ἀφρικῆς δημιούργησαν γιὰ τὴν ἀστική τάξη πρὸς ἀνάβαινε, νέο πεδίο δράσης. Οἱ ἀγορῆς τῶν Ἀγατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας, ὁ ἀποικισμὸς τῆς Ἀμερικῆς, τὸ ἐμπόριο μὲ τίς ἀποικίες, τὸ πλήθαιμα τῶν μέσων τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ τῶν ἐμπορευμάτων γενικά, δώσανε στὸ ἐμπόριο, στὴ ναυτιλία καὶ στὴ βιομηχανία μιὰν ὄθηση ἀγνωστῆ ὡς τὰ τότε κι ἔτσι ἐπιταχύνανε σημαντικὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐπαναστατικοῦ στοιχείου μέσα στὴ φεουδαρχικὴ κοινωνία πρὸς ἄρχισε νὰ διαλύεται.

Ὁ παλιὸς φεουδαρχικὸς ἢ συντεχνιακὸς τρόπος παραγωγῆς δὲν ἀρκοῦσε πιά στὶς ἀνάγκες πρὸς μὲ τὸ ἀνοιγμὰ τῶν νέων ἀγορῶν αὐξαινῶν. Στὸν τόπο τοῦ ἦρθεν ἡ χειροτεχνία. Οἱ μαστόροι ἐχτοπίστηκαν ἀπ' τὴ μεσαία βιομηχανικὴ «τάξη». Ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας ἀνάμεσα στὶς διάφορες συντεχνίες ἐξαφανίστηκε μπροστὰ στὸν καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας μέσα σὲ κάθε ἀργαστήρι.

Μὰ οἱ ἀγορῆς ὀλοένα καὶ αὐξαινῶν, ἡ ζήτηση γίνονταν ἔδλο καὶ μεγαλύτερη, κι ἡ χειροτεχνία, κι αὐτὴ δὲν ἐπαρκοῦσε πιά. Τότε ὁ ἀτμὸς καὶ οἱ μηχανές ἔφεραν τὴν ἐπανάσταση στὴ βιομηχανικὴ παραγωγή. Τὴ θέση τῆς χειροτεχνίας τὴν πῆρε ἡ μεγάλη σύγχρονη βιομηχανία. Τὴ θέση τῶν μεσαίων χειροτεχνιῶν τὴν πῆραν οἱ ἑκατομμυριοῦχοι βιομήχανοι, οἱ ἀρχηγοὶ ὀλόκληρων βιομηχανικῶν στρατιῶν, οἱ σύγχρονοι ἀστοί.

Ἡ μεγάλη βιομηχανία δημιούργησε τὴν παγκόσμια

σμοὶ καὶ προάστεια πρὸς λέγονταν στὴ Δύση *burgus* καὶ στὴν Ἀνατολή *borgo* ἢ *burgo*. Ὁ Δουκάγκιος στὸ γλωσσάριό του γράφει: «τὰ *burgus* ἦταν οἰκῆματα τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο ἢ σπίτια, πρὸς δὲν εἶχαν γύρω τους κάστρο». Ἀπὸ τὸ *burgus* ἔγινε καὶ ἡ λέξη *μπουρζουᾶς* = ἀστός. Περίοικοι ἐδῶ σημαίνει τοὺς μικροαστοὺς.

ἀγορά· πού τήν εἶχε προετοιμάσει ἡ ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ παγκόσμια ἀγορά ἔφερε τεράστια ἀνάπτυξη στό ἐμπόριο, στή ναυτιλία καί τῆ συγκοινωνία τῆς στεριᾶς. Κι αὐτή πάλι μέ τῆ σειρά τῆς ἔφερε τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας· κι ὅσο ἀναπτύσσονταν ἡ βιομηχανία, τό ἐμπόριο, ἡ ναυτιλία καί οἱ σιδηρόδρομοι, ἄλλο τόσο ἀναπτύσσονταν ἡ ἀστική τάξη, αὐξαινε τὰ κεφάλαιά τῆς κι ἔσπρωχνε ἀπό τό δρόμο τῆς ὄλες τῆς τάξεις πού κληροδότησε ὁ Μεσαίωνας.

Βλέπουμε λοιπόν πῶς καί ἡ ἀστική τάξη εἶναι κι αὐτή γέννημα μιᾶς μακρόχρονης ἐξελικτικῆς πορείας, μιᾶς ὀλόκληρης σειρᾶς ἀπό ἀναστατώσεις στόν τρόπο τῆς παραγωγῆς καί τῆς συγκοινωνίας.

Σέ κάθε βαθμίδα τῆς ἐξέλιξῆς τῆς ἡ ἀστική τάξη πραγματοποίησε μιάν ἀντίστοιχη πολιτική πρόοδο. Στήν ἐποχή τοῦ φεουδαρχικοῦ δεσποτισμοῦ ἦταν μιᾶ τάξη καταπιεζόμενη. Στήν ἐποχή τῆς Κομμούνας (Kommune) (1) ἦταν μιᾶ ὁμάδα ἐξωπλισμένη καί αὐτοδιοίκητη, ἄλλοῦ ἀνεξάρτητη δημοτική δημοκρατία, ἄλλοῦ τρίτη «τάξη» πού πλήρωνε φόρο στή μοναρχία. Ἀργότερα, στόν καιρό τῆς χειροτεχνίας χρησίμευε γιά ἀντίβαρο ἐνάντια στοὺς εὐγενεῖς μέσα στήν περιορισμένη (2) ἢ τὴν ἀπόλυτη μοναρχία. Γενικά κύρια βάση τῆς μεγάλης μοναρχίας, ἡ ἀστική τάξη, ἀπ' τόν καιρό πού ἰδρύθηκε ἡ μεγάλη βιομηχανία καί ἡ παγκόσμια ἀγορά, κατέληξε στό νά καταχτήσῃ τὴν ἀποκλειστική πολιτική ἐξουσία μέσα στό σύγχρονο κοι-

1. Ἔτσι λέγανε οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων στή Γαλλία καί στήν Ἰταλία τῆς κοινότητες - πόλεις τους, ἀπὸ τότε πού ξαγοράσανε ἢ ἀποσπᾶσανε μέ τὴ βία ἀπὸ τοὺς φεουδάρχες ἀφέντες τους τὰ πρῶτα δικαιώματα τῆς αὐτοδιοίκησής τους (Φρ. Ἐνγκελς). Ἦ ὁ «Ἐρῆνος τῆς Πόλης» λέει τῆς Κοινότητες αὐτές κομμουνιστῆς Φραγκισκῆς.

2. Περιορισμένη ἀπὸ τὰ Συμβούλια τῶν «τάξεων» πού συγκαλοῦσε ὁ Μονάρχης σὲ ὠρισμένες ἐποχές.

νοβουλευτικό Κράτος. Ἡ νεώτερη κρατική ἐξουσία δὲν εἶναι παρὰ μιά Ἐπιτροπή πού διαχειρίζεται τὰ κοινὰ συμφέροντα τῆς ἀστικής τάξης.

Ἡ ἀστική τάξη ἔπαιξε στήν ἱστορία ἕνα ρόλο πάρα πολύ ἐπαναστατικό. Ἡ ἀστική τάξη, παντοῦ ὅπου πῆρε στὰ χέρια τῆς τὴν ἐξουσία, κατάστρεψε ὅλες τὶς φεουδαρχικές, πατριαρχικές καὶ εἰδυλλιακές σχέσεις. Τσάκισε ἀλύπητα τοὺς παρδαλοὺς φεουδαρχικοὺς δεσμοὺς πού ἐνώνανε τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς φυσικοὺς τοὺς ἀφέντες καὶ δὲν ἄφησε ἄλλον δεσμό ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ἐξὸν ἀπὸ τὸ γυμνὸ συμφέρο καὶ τὴν ἄκαρδη «πληρωμὴ τοῖς μέτρητοῖς». Ἐπνιξε μέσα στὸ παγωμένο νερὸ τοῦ ἐγωϊστικοῦ ὑπολογισμοῦ τὴν ἱερὴ ἀνατριχίλα τῆς θρησκευτικῆς ἔκστασης, τοῦ ἵπποτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς μικροαστικῆς αἰσθηματικότητας. Διάλυσε τὴν προσωπικὴ ἀξιοπρέπεια μέσα στήν ἀνταλλαχτικὴ ἀξία καὶ ξεκάνοντας τὶς γραφτὰ κυρωμένες καὶ τιμημένα ἀποχτημένες ἀμέτρητες ἐλευθερίες, ἔβαλε στὴ θέση τοὺς τὴ μιά καὶ μόνο ἀσυνείδητη ἐλευθερία τῶν συναλλαγῶν. Μὲ δυὸ λόγια στὴ θέση τῆς ἐκμετάλλευσης πού ἦταν σκεπασμένη μὲ τὶς θρησκευτικές καὶ πολιτικές αὐταπάτες, ἔβαλε τὴν ἀνοιχτὴ, τὴν ἀδιάντροπη, τὴν ἄμεση, τὴ χτηνώδικη ἐκμετάλλευση.

Ἡ ἀστική τάξη ἔβγαλε τὸ φωτοστέφανο ἀπ' ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα πού ὡς τότε ὁ κόσμος τὰ θεωροῦσε σεβαστὰ καὶ τ' ἀντίκρουζε μὲ εὐλαβικὸ δέος. Ὁ γιατρός, ὁ δικηγόρος, ὁ ἱερέας, ὁ ποιητής, ὁ ἐπιστήμονας, ὅλοι τοὺς ἔγιναν σ' αὐτὴν μισθωτοὶ ἐργάτες.

Ἡ ἀστική τάξη ξέσχισε τὸ συγκινητικὸ αἰσθηματικὸ πέπλο πού σκέπαζε τὶς οἰκογενειακές σχέσεις καὶ τὶς κατάντησε καθαρὴ χρηματικὴ ὑπόθεση.

Ἡ ἀστική τάξη ἔδειξε πῶς τὸ χτηνώδικο φανέρωμα τῆς δύναμης στὸ Μεσαίωνα, πού τόσο τὸ θάμαζε ἢ ἀντίδραση, βρῆκε τὸ πιὸ ταιριαχτὸ συμπλήρωμά του στὸ πιὸ ξένιαστο τεμπελχανιό. Αὐτὴ γιὰ πρώτη φορὰ ἀπόδειξε

τι μπορεί να καταφέρει ή ανθρώπινη ενεργητικότητα. Έκανε έργα θαυμαστά, όλοτελα άλλιώτικα άπ' τις πυραμίδες τής Αίγύπτου, άπό τά ρωμαϊκά ύδραγωγεία και τις γοθικές καθεδρικές Έκκλησίες. Κι άκόμα έχει κάνει έκστρατείες όλως διόλου διαφορετικές άπ' τις μεταναστεύσεις τών Έθνών και τις σταυροφορίες.

Ή άστική τάξη δέν μπορεί να ύπάρχη χωρίς να έπαναστατή όλοένα τά εργαλεία τής παραγωγής, έπομένως τις παραγωγικές σχέσεις, άρα όλες πέρα πέρα τις κοινωνικές σχέσεις. Ή διατήρηση άπεναντίας τών παλιών τρόπων ήταν για όλες τις πρωτητερινές παραγωγικές τάξεις ό πρώτος όρος τής ύπαρξής τους. Ή άσταμάτητη άναστάτωση τής παραγωγής, ό άδιάκοπος κλονισμός όλων τών κοινωνικών καταστάσεων, ή αίώνια άβεβαιότητα και ή αίώνια κίνηση, είναι εκείνα που κάνουν τήν άστική τάξη να ξεχωρίζη άπ' όλες τις προηγούμενες. Όλες οι στέρες και σκουριασμένες σχέσεις που άκολουθούντανε άπό παραδόσεις και θεωρίες που ήταν μιá φορά κι έναν καιρό σεβαστές, διαλύονται. Μά κι όλες οι νέες που σχηματίζονται παλιώνουν πριν προφτάσουν να γίνουν σκέλεθρα. Κάθε τι σταθερό και στεκάμενο φεύγει σαν καπνός. Κάθε τι άγιασμένο χάνει τήν άγιωσύνη του και στο τέλος οι άνθρωποι έξαναγκάζονται να βλέπουν νηφάλια τή θέση τους μέσα στη ζωή και στις άναμεταξύ τους σχέσεις.

Σπρωγμένη άπό τήν άνάγκη ή άστική τάξη να βρísκη μιá κατανάλωση τών προϊόντων της όλοένα πλατύτερη, άπλώνεται πάνω σ' όλη τήν ύφήλιο. Τής χρειάζεται να χωθή παντοϋ, να έγκατασταθή παντοϋ, να κατασκευάση παντοϋ συγκοινωνίες. Με τόν τρόπο που έκμεταλλεύεται ή άστική τάξη τήν παγκόσμια άγορά έδωσε στην παραγωγή και τήν κατανάλωση όλων τών χωρών, ένα χαρακτηριστικό κοσμοπολιτικό. Προς μεγάλη λύπη τών αντιδραστικών, έχει στερήσει άπ' τή βιομηχανία τó έθνικό της έδαφος. Οι πανάρχαιες έθνικές βιομηχανίες καταστράφηκαν

καὶ καθημερινὰ ἐκμηδενίζονται ὄλο καὶ πιὸ πολὺ. Ξετοπιζονται ἀπ' τὶς νέες βιομηχανίες, πού ἡ εἰσαγωγή τους εἶναι ζήτημα ζωῆς γιὰ ὄλα τὰ πολιτισμένα ἔθνη, ἀπὸ βιομηχανίες πού δὲν κατεργάζονται πιά πρῶτες ὕλες ντόπιες, μὰ ὕλες φερμένες ἀπὸ τοὺς πιὸ μακρινοὺς τόπους, καὶ πού τὰ βιομηχανικά τους προϊόντα δὲν ξοδιάζονται μόνο μέσα στὴν ἴδια χώρα πρὸ φκιάχνονται, μὰ ταυτόχρονα σ' ὄλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Οἱ παλιές ἀνάγκες πού ἱκανοποιούντανε μὲ τὰ ντόπια προϊόντα πέρασαν πιά, καὶ στὸν τόπο τους παρουσιάστηκαν σήμερα ἄλλες καινούργιες, πού γιὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦν ἀπαιτοῦνε προϊόντα ἀπὸ χώρες καὶ κλίματα πολὺ μακρινές. Τὸ ἴδιο, καὶ στὴ θέση τῆς παλιᾶς ἐθνικῆς αὐτάρκειας καὶ αὐτοτέλειας ἔρχεται μιὰ ὀλόπλευρη ἐπικοινωνία, μιὰ ὀλόπλευρη ἀλληλοεξάρτηση τῶν Ἐθνῶν. Κι ὅ,τι γίνεται μὲ τὴν ὕλική παραγωγή, τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὴν πνευματικὴ παραγωγή. Τὰ πνευματικὰ προϊόντα τοῦ κάθε λαοῦ χωριστὰ γίνονται κοινὸ ἀγαθό. Ἡ ἐθνικὴ ἀποκλειστικότητα καὶ στενοκεφαλιά ὀλοένα καὶ πιὸ πολὺ δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ, κι ἀπ' τὶς πολλές ἐθνικὲς καὶ τοπικὲς φιλολογίες σχηματίζεται μιὰ παγκόσμια λογοτεχνία.

Μὲ τὴ γρήγορη τελειοποίηση ὄλων τῶν μέσων παραγωγῆς, μὲ τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας πού γίνηκαν ἀφάνταστα εὐκολότερα, ἡ ἀστικὴ τάξη παρασέρνει στὸν πολιτισμὸ κι αὐτοὺς τοὺς πιὸ καθυστερημένους λαοὺς. Οἱ χαμηλές τιμές τῶν ἐμπορευμάτων εἶναι στὰ χέρια τῆς τὸ βαρὺ πυροβολικὸ πού γκρεμίζει μ' αὐτὸ ἀπ' τὰ θεμέλιά τους ὄλα τὰ κινεζικὰ κάστρα κι ἐξαναγκάζει σὲ ὑποταγὴ καὶ τοὺς πιὸ μισόξενους βαρβάρους. Μὲ τὸ φάσμα τῆς πείνας ἐξαναγκάζει ὄλα τὰ ἔθνη νὰ παραδεχτοῦν τὸ ἀστικὸ σύστημα παραγωγῆς. Τὰ ἀναγκάζει νὰ μπάσουνε τὸ λεγόμενο πολιτισμὸ, δηλαδὴ ν' ἀστικοποιηθοῦν. Μὲ δυὸ λόγια πλάθει ἕναν κόσμον κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς.

Ἡ ἀστικὴ τάξη ὑπόταξε τὴν ὕπαιθρον στὴν κυριαρχία

της πόλης. Δημιούργησε τις μεγαλόπολεις, αύξησε καταπληχτικά τὸν πληθυσμὸς σὲ πόλεις σὲ βάρος τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ, κι ἔτσι λύτρωσε ἓνα σημαντικό μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἀπ' τὸ ἀποβλάκωμα τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Κι ὅπως ὑποδούλωσε τὰ χωριά σὲ πόλεις ἔτσι ἐξάρτησε καὶ τὶς βάρβαρες καὶ μισοβάρβαρες χῶρες ἀπὸ τὶς πολιτισμένες, τοὺς κάτοικους τῶν χωριῶν ἀπὸ τοὺς κάτοικους τῶν πόλεων, καὶ τὴν Ἀνατολὴ ἀπ' τὴ Δύση.

Ἡ ἀστική τάξη καταργεῖ ὅσο πάει καὶ πῶς πολὺ τὸ κομμάτισμα τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, τῆς περιουσίας καὶ τοῦ πληθυσμοῦ. Μάζεψε (τὸ σκόρπιο) πληθυσμὸς σὲ κέντρα, κεντριοποίησε τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καὶ συγκέντρωσε τὴν ἰδιοκτησίαν σὲ λίγα χέρια. Ἀναγκαία συνέπεια ὅλων αὐτῶν (τῶν μεταβολῶν) ἦταν ἡ πολιτικὴ κεντριοποίηση (1). Ἀνεξάρτητες, σχεδὸν μόνο ὁμόσπονδες ἐπαρχίες, ἔχοντας ἢ καθεμιὰ διαφορετικὰ συμφέροντα, νόμους, κυβερνήσεις, τελωνιακοὺς δασμούς, συσπειρώθηκαν σ' ἓνα Ἔθνος ἔχοντας μιὰ μόνο κυβέρνησι, ἐνιαία νομοθεσία, ἓνα ἐθνικὸ ταξικὸ συμφέρον, ἓνα καὶ μόνο δασμολόγιο.

Ἐκατὸ μόλις χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότες ποὺ ἡ ἀστικὴ τάξη κυριαρχεῖ καὶ δημιούργησε τὶς πῶς ἄφθονες, τὶς πῶς τεράστιες παραγωγικὲς δυνάμεις ἀπ' ὅσες δημιούργησαν ὅλες μαζί οἱ περασμένες γενιές. Δάμασμα τῶν φυσικῶν δυνάμεων, μηχανοκρατία, ἐφαρμογὴ τῆς χημείας στὴ βιομηχανία καὶ τὴ γεωργία, ἀτμοπλοῖα, σιδηρόδρομοι, ἠλεκτρικοὶ τηλεγραφοὶ, ξεχέρσωμα ὁλόκληρων ἐκτάσεων τῆς οἰκουμένης, διαρρύθμιση τῶν ποταμῶν γιὰ τὴν ποταμοπλοῖα, ξεφύτρωμα ἀπ' τὴ γῆ ὁλόκληρων πληθυσμῶν—ποιοὺς

1. Ἐξηγεῖ παρακάτω ὁ Μάρξ τί ἐννοεῖ λέγοντας κεντριοποίηση. Ἄμα ξέρομε πῶς ἦταν ὁργανωμένα τὰ μεσαιωνικὰ Κράτη στὰ ὁποῖα ἐπικρατοῦσε διοικητικὴ, πολιτικὴ, νομοθετικὴ κλπ. ἀποκεντρωσὴ καταλαβαίνουμε πολὺ καλὰ πόσο διέφερε ἡ πολιτικὴ ὁργάνωσις τῆς τοτινῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὸ σημερινὸ συγκεντρωτικὸ ἀστικὸ Κράτος.

ἀπὸ τοὺς περασμένους αἰῶνες μπορούσε νὰ ὑποψιασθῆ πῶς μέσα στοὺς κόλπους τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας κοιμόντουσαν τέτοιες παραγωγικὲς δυνάμεις ;

Εἶδαμε λοιπὸν πῶς τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς, αὐτὰ ποὺ χρησιμοποίησε ἡ ἀστική τάξη γιὰ τὴν ἀνάπτυξή της, γεννήθηκαν μέσα στὴ φεουδαρχικὴ κοινωνία. Ὅταν τὰ μέσα αὐτὰ τῆς παραγωγῆς καὶ ἀνταλλαγῆς ἔφτασαν σ' ἓνα ὠρισμένο βαθμὸ ἐξέλιξης, οἱ συνθῆκες, ποὺ μέσα σὲ δαῦτες λάβαινε χώρα ἡ παραγωγή καὶ ἡ ἀνταλλαγή τῆς φεουδαρχικῆς κοινωνίας, ἡ φεουδαρχικὴ ὀργάνωση τῆς γεωργίας καὶ τῆς χειροτεχνίας, μὲ μιὰ λέξη, οἱ φεουδαρχικὲς σχέσεις ἰδιοχτησίας, ἔπαψαν νὰ ταιριάζουν στὶς ἐξελιγμένες πιά παραγωγικὲς δυνάμεις. Καὶ μάλιστα οἱ σχέσεις αὐτὲς δυσκολεύανε τὴν παραγωγή ἀντὶ νὰ τήνε βοηθᾶνε ν' ἀναπτυχθῆ, μετατράπηκαν σ' ἄλλα τόσα δεσμὰ. Τὰ δεσμὰ αὐτὰ ἔπρεπε νὰ σπάσουν καὶ σπᾶσανε.

Στὴ θέση τους μπῆκε ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς μὲ τὸ ἀντίστοιχο κοινωνικὸ καὶ πολιτικὸ καθεστῶς, μὲ τὴν οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ κυριαρχία τῆς ἀστικῆς τάξης.

Μπροστὰ στὰ μάτια μας λαβαίνει χώρα μιὰ παρόμοια κίνηση. Οἱ ἀστικὲς συνθῆκες τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς, οἱ ἀστικὲς σχέσεις ἰδιοχτησίας, ἡ νεώτερη ἀστικὴ κοινωνία ποὺ παρουσίασε μὲ τὰ μάγια τῆς τόσο τεράστια μέσα παραγωγῆς καὶ ἀνταλλαγῆς, μοιάζει μὲ τὸ μάγο ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ὑποτάξῃ τίς καταχθόνιες δυνάμεις ποὺ κάλεσεν ὁ ἴδιος νὰ τόνε βοηθήσουν. Ἐδῶ καὶ κάμποσες δεκαετίες ἡ ἱστορία τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο παρὰ ἡ ἱστορία τῆς ἀνταρσίας τῶν νεώτερων παραγωγικῶν δυνάμεων ἐνάντια στὶς σχέσεις ἰδιοχτησίας, ποὺ εἶναι οἱ ζωτικοὶ ὄροι τῆς ἀστικῆς τάξης καὶ τῆς κυριαρχίας της. Φτάνει ν' ἀναφέρουμε τίς ἐμπορικὲς κρίσεις, ποὺ καθὼς παρουσιάζονται κάθε τόσο καταντοῦνε πάντα προβληματικότερη τὴν ὕπαρξη ὅλο-

κληρης της αστικής τάξης. Τόν καιρό που ξεσπούν οι έμπο-
 ρικές κρίσεις καταστρέφεται κανονικά ένα σημαντικό μέ-
 ρος, όχι μόνο απ' τὰ έτοιμα προϊόντα, μά κι απ' τις δημιουρ-
 γημένες κιόλας παραγωγικές δυνάμεις. Μιά κοινωνική
 έπιδημία ξεσπά, που σε όλες τις περασμένες εποχές θά
 φαινότανε παραλογισμός—ή έπιδημία της υπερπαραγω-
 γής. 'Η κοινωνία άξαφνα βρίσκεται πισωδρομισμένη σε
 μια κατάσταση στιγμιαίας βαρβαρότητας. Νομίζει κανείς
 πώς της κόπηκαν όλα τὰ μέσα της διατροφής από καμ-
 μιά πείνα ή από κανένα έξολοθρευτικό πόλεμο. 'Η βιο-
 μηχανία και τὸ εμπόριο φαίνονται νεκρωμένα. Και γιατί;
 Γιστί ή κοινωνία έχει παραπολύ πολιτισμό, παραπολλά
 μέσα διατροφής, παραπολλή βιομηχανία, παραπολύ έμ-
 πόριο. Οί παραγωγικές δυνάμεις που έχει στη διάθεσή
 της δέν εύνοοϋνε πιά στην ανάπτυξη τών σχέσεων της
 αστικής ιδιοκτησίας' απεναντίας μάλιστα έχουν υπερανα-
 πτυχθῆ για τις συνθήκες αυτές, και' έμποδίζονται από
 δαϋτες, και μόλις ξεπεράσουν τὸ εμπόδιο αυτό, φέρνουν
 όλόκληρη τὴν αστική κοινωνία σε αναστάτωση, βάζουνε
 σε κίνδυνο τὴν ύπαρξη της αστικής ιδιοκτησίας. Οί άστι-
 κές σχέσεις έχουνε στενέψει πολύ για νά χωρέσουν τὸν
 πλοϋτο που δημιούργησαν. Μὲ ποιὸν τρόπο ξεπερνᾶ ή
 μπουρζουαζία τις κρίσεις; 'Απ' τὴ μια μεριά καταστρέ-
 φοντας αναγκαστικά ένα σωρὸ παραγωγικές δυνάμεις
 και απ' τὴν ἄλλη με τὸ νά καταχτᾶ νέες αγορές και νά
 εκμεταλλεύεται πιὸ έντατικά, πιὸ πλατιά όλες τις παλιές
 αγορές. Ποϋ καταλήγουν αυτά τὰ μέσα; Στὸ νά προε-
 τοιμάζη (νέες) κρίσεις πιὸ γενικές και πιὸ βαθιές και νά
 λιγοστεϋῆ τὰ μέσα που θά μπορούσαν νά τις προλάβουν.

Ἔτσι τὰ δπλα (') που μεταχειρίστηκε ή αστική τάξη
 για νά τσακίση τὴ φεουδαρχία γυρίζουν τώρα ένάν-
 τιά της.

1. Ἐννοεῖ τις νέες παραγωγικές δυνάμεις.